

O smysl života [1958]

Otázka, které věnoval doc. Machovec svou knížku (Milan Machovec: O smyslu lidského života. Vydal Orbis v Praze 1957 jako 160. svazek Knihovny Československé společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí. 108 stran; brož. 3, 70 Kčs), byla našimi filozofy po řadu let opomíjena, ačkoliv naprosto nepatří k tematům neživým. Naopak, kdykoliv je jí věnována veřejná přednáška, vyvolává mocný zájem širokých řad posluchačů. Úmyslem autorovým bylo ovšem podat populární výklad (i když tomu snad nenasvědčuje poměrně nízký náklad, díky kterému knížka zmizela po několika dnech prodeje z knihkupeckých krámů); otázka sama však je hluboce filozofická, jak to ostatně dokládá celý Machovcův výklad o dějinách otázky a jejího řešení. Je škoda, že se Machovec nepokusil o filozofický rozbor, alespoň mimo rámec brožurky. Po přečtení se nemůžeme ubránit dojmu, že se autorovi nepodařilo zvládnout problém právě po stránce teoretické, neboť zůstal ve všech svých výkladech na ideologické úrovni. Velkou předností knížky je živost výkladu, jak jsme na ni už ostatně zvyklí z Logiky i z Husova učení. Jestliže se zastavujeme u některých teoretických nedostatků Machovcova pojetí, není tomu ovšem proto, že bychom na místě poutavosti chtěli vidět suchý traktát. Nicméně se nám zdá, že i k populárnímu výkladu je třeba přistoupit po pečlivé a přísné odborné přípravě. A tu si právě nedovedeme udělat představu o tom, jak by se doc. Machovec zhostil svého úkolu třeba na stránkách odborného filozofického časopisu.

Ideologický charakter Machovcových výkladů s sebou nese naprostý nedostatek nejen rozboru, ale dokonce i popisu základního pojmu, s nímž se v celé knížce pracuje. Machovec sice v úvodu navázal na situace, které nám všem jsou jaksi blízké, známé — snad všichni lidé se někdy ptají, má-li život nějaký smysl. Ale což není právě úkolem filozofa, aby přesně vyslovil, formuloval otázky, které se v nejasných obrysech vtírají do mysli prostých lidí? Podává-li autor přehled rozmanitých odpovědí na základní otázku, jak se objevovaly v evropských dějinách: odkud ví, že to byla vždy táž otázka, na niž je tu dávana odpověď, jestliže nebyla napřed formulována a upřesněna? Autor praví, že jak otázka sama, tak i odpovědi na ni mají své obecně lidské stránky. Proč se tedy nepokusil najít a formulovat tuto obecně lidskou stránku otázky po smyslu života a odpovědí na ni? Zmiňuje se letmo o nutnosti počátečního vyšetření toho, zda vůbec je tato otázka správně položena, není-li sama přežitkem. Proč se tedy do toho vyšetření nepustil? Leč nechme stranou, co autor neudělal, a hledme si toho, co udělal.

Doc. Machovec chce smysl hledat v životě samém, chce jej vykládat ze samotného života, tedy z člověka, neboť člověk může sám dát smysl svému životu. To nemá znamenat, že člověk prostě nese svůj životní smysl už tím, že tu je. Machovec ví, že někdy není nic nesmyslnějšího než skutečnost; proto má za to, že nelze říci, že by život každého jednotlivce měl smysl — je mnoho nesmyslných životů (str. 11, 12). Už to, že si lidé mohou dát, vytvořit svůj životní smysl, znamená, že život sám v sobě smyslu ještě nemá. Jak jinak by mohl Machovec mluvit o hledání životního smyslu nebo o jeho poznání? Vždyť to hledá právě žijící člověk: hledá to, co nemá, co nezná. Jak by tedy bylo možno takový smysl ze života odvodit?

Nemůže být sporu o tom, že životní smysl může být uskutečňován jenom v životě samém; naprosto souhlasíme s Machovcovým důrazem na praxi, na realizaci smyslu v životě. Ale to nám nesmí zastřít skutečnost, že život svůj smysl nenese sám s sebou jako svou trvalou výbavu, nýbrž k smyslu se vypíná, po smyslu touží, dosahuje ho nebo jej naopak ztrácí, blíží se mu nebo se od něho vzdaluje, připodobňuje se mu, že bere na sebe jeho tvar nebo naopak padá do beztvaré nesmyslnosti. A tu je ta rozhodující otázka: je tento ještě nerealizovaný, neuskutečněný smysl v nějakém významu slova skutečný, je dán nebo platí opravdu, je to opravdová výzva — anebo to je jenom mylná subjektivní představa zaostalých lidí, kteří se ještě nenaučili vědecky myslet? A pak, v závislosti na tom, jak odpovíme, je nutno buď teoreticky zkoumat povahu takového smyslu, který je výzvou volající po naplnění, anebo je třeba celou otázku po smyslu života odmítnout jako přežitek. Lidé si přece nechtějí jen ujasnit svou vlastní vůli, nejde jim jenom o formulaci toho, co zamýšlejí a chtějí, ale usilují o jistotu, že má smysl to, co chtějí, ba že má nějaký smysl vůbec chtít.

Sám Machovec mluví o tom, jak se lidstvo časem protrpělo k hlubšímu poznání svého lidského údělu, smysl svého bytí (str. 23). Jak můžeme poznávat něco, co není? Není třeba, abychom byli hned podezíráni z nějakého obskurantství. Což nepatří k podstatě všeho lidského usilování, ale dokonce veškeré skutečnosti vůbec jakési základní napětí mezi tím, co je dáno jako hotové, uzavřené, setrvačné, a mezi tím, co usiluje kupředu, co se teprve rodí, co vzniká, co tu ještě není, ale už by tu mělo být a už už se ohlašuje, co je na počátku svého uskutečňování a co je proto široce otevřeno do budoucnosti? Smysl lidského života je právě čímsi takovým: teprve volá po uskutečnění, nabízí svou cestu jako pravou, pobízí k většímu a hlubšímu úsilí, k ustavičně otevřenému pohledu, k rozhodování vždy novému, které se nedrží starých opor, aby s nimi ztroskotalo, ale které jde ustavičně dál, které často klopýtá, ale vždy znovu se pozvedá a znovu vykračuje. Na tomto místě si opět s Machovcem rozumíme; naše sympatie k životnímu aktivismu jsou právě tak mocné jako jeho. Nedomníváme se však vidět pozitivní smysl aktivity v tom, že nás odvádí od vnitřních krisí rozumu, který sám nedovede uniknout skepsi. (Str. 83.) Naproti tomu s velkou pozorností a s porozuměním čteme, jaký důraz dává Machovec na lidské vztahy, o něž jde především a proti nimž jsou všechny skvělé hmotné prostředky, dokonalá technika a všeobecný blahobyť pouhými prostředky a nástroji (str. 103).

Máme za to, že Machovcova vážná knížka by si zasloužila teoretického prohloubení, ale potom také nového vydání a většího nákladu.